

«Orda keseli» / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 21 января, 2025
"Orda keseli" / hekaýa «ОРДА КЕСЕЛИ»

Döredijilik komandirowkasynda gezip ýoren hudožnikler Hakberdi Halykow bilen Ýagdy Nurnepesow sowhozyň iň ökde çopany Gorkut aganyň goşuna gelip, dik duran ýerlerinden adama bir okara düýe çalyny gönderip-göndermäňkäler guýynyň gündogar tarapyndan ilk-ä bir: «Hä-äýt, hä-häýt!» diýyän haýbatly ses eşidildi, yz ýanyndanam bosuşyp gelýän bir süri goýun göründi. Süriniň gapdaly bilen edil dag süýşsn ýaly howalanyp gelýän äpet sary ineriň üstünde: «Al-ha-aýt! Aýla-an! Hä-äýt şahyň döwülmesin seniň bir, erke-eç! Gy-ýuw! Goç-ha!» diýip ala-galmagal bolup oturan çopan myhmanlara gözü düşenden elindäki taýagyny süriniň dagap barýan tarapyna okлага-da, ineriň başyny bärík öwürdi. Öňüne kese basylgy pişegini eline aldy. Kenardan kert gaýdan ýaly, ineriň üstünden syrylyp düşdi-de, ýeke-täk çep goltugyndaky pişek bilen ýeke-täk çep aýagynyň

üstünde towsaklap, tolkunyň garşysyna ýüzýän äpet gämi ýaly, omzy bilen howany böwsüp başlady. Gelip gadyrly salamlaşdy. Hal-ahwal soraşdy. Agtyklarynyň hersine bir ýumuş buýrup, gapynyň agzynda ik ýaly pyrlanyp durşuna myhmanlardan çayý nirede içjekdiklerini sorady. Olaryň: «Gara öye giräýeliň-le, Gorkut aga» diýenlerini eşidip: «...Berekella inerler!» diýide, jaýyň öñündäki gara öýüň tutusyny serpip goýberdi. Birdenem ho-ol aňyrda agyla girmejek bolup, oglan-uşaklary aljyradyp ýören bäs-on sany sarç goýna tarap hekgeräge-de:
– Hä-äýt!!! – diýip şeýle bir gygyrdy, çopanyň sesi gulaklaryna degenden ýüpe düzülen ýaly, tar-tar bolup, taýzarylyşyp goýunlar-a bir girdiler agyllaryna, üstesine çökjek bolup ýaňy bir dyzlaryny epip ugran sary inerem ala-güpürdu bolup ýerinden galdy. On-ýigrimi ädim beýleräkdäki teläriň astynda iým iýip duran sagylýan sygyram-a bir «zoňk» edip bärşine bakdy welin, boldy-boldy, onuň içi tirtli kersenine tarap temegini uzadyp gelýän, burny gara gök eşege boldy. Gorkut aganyň sesi çykandan ol ilkä bir ýüregi ýarylan ýaly öň aýaklaryny göterilip arkanlygyna zyňdy. Badyny saklabilmänem ýkyldy. Turjak bolup eýlesine bir agdaryldy, beýlesine bir agdaryldy, çabalana-çabalana görgi baryny görüp galyberende, sygryň ýüpüne çolaşyp, ýene-de ýkyldy. Ýatan ýerinden gözlerini agdaryp Gorkut aga seretdi. Gyssanjyna burnuny ýellendirip hynçgyrdy. Birdenem ýerinden galdy-da, galan zatdan ellibizar, guýruguny gös-göni edip zut gaçyp gitdi.

Ýaşyp barýan günüň şöhlesine maňlaýyny ýaldyradyp ýylgyryp duran Gorkut aga bolsa, hamala hiç-hili üýtgeşiklik bolmadık ýaly: «Hany, hany girseňiz-le» diýip ýigitleri gyssady. Egni bilen söýä ýaplanyp, eňsini galdyrdy. Hakberdi bilen Ýagdyny töre geçirdi. Özi ojagyň başında ozaldan ýazylgy duran düşegiň üstüne geçdi. Pişegini unly çuwala söýedi. Ýeke eli bilen emgenmän bitaý çokaýyny çykardy. Dolagyny çözdi. «Arada alakaň hinine giderip şujagazymam agyrdaýdym-da» diýip, topugyny owkalady. Käte gahary gelen wagtlary, bir zada tolgunan wagtlary şo-ol Germaniýanyň bir ýerlerinde galan aýagynyň dabanynyň gijäp heläk edýändiginem aýtdy. Boýnundan asylgy kiçijik radiopriýomnigini aýryp, bir çetde üýşüp duran gazetdir žurnallaryň üstünde goýdy. Şonuň diýseň gowy zatdygyny, düýäniň bar habaryny eşidip oturmalydygyny aýdybam düşegiň bir gyrasynda belent edip goýlan ýassyga ýaplandy.

«Soramagam-a birhili welin...» diýip, myhmanlaryň nä kärdäki adamlardygyny, bu ýerlerde näme iş bilen ýörenediklerini sorady. Ikisiniňem hudožnikdigini, ertir uzynly gün şü töwereklerde surat çekjekdiklerini eşidip çaga ýaly begendi. Hyjuwdan doly kükregini ýelden dolduryp oturyşna front ýyllary özüniň gadymyýete degişli, uçursyz gowy, üýtgeşik-üýtgeşik suratlary juda köp göründigini, şondan bäre: «Hiý biziňkilerdenem çykmaýandygynyka şolar ýaly ussatlar» diýen umyt bilen gözünü gazetlerden, gulagyny radiodan aýyrman garaşyp ýörenedigini, ýöne ine, indi kyrk iki ýylyň içidir, henize çenli-hä oglanlardan tamasyň çykmaýandygyny, üstesine arada bir iş bilen Aşgabada gidip gelen zootehnik oglanyň: «Gorkut aga, ýolum düşüp täze açylan sergileriň birine bardym welin, ynansaň bi, biziň hudožniklerimiziň adam suratlarynda hiç yüz-göz ýok. Yöne büdür-südür, buýr-bulaşyk bolup dur. Erte şo suratlary görseler, bizden soňkular özleriniň adamdan önendiklerine-de ynanmazlar. Sen şulardan nähak tama edip ýören bolaýma» diýip, galanja umydynam puja çykaryp oturyberendigini aýdybam gara çyny bilen jibrindi. Her sözi aýdanda ganaty gyrlan guş ýaly, boş ýeñini galgadyp, galjyjaklap oturyşyna: «Çynmy şoň şo diýýäni? Ugrunda bam? Näme sebäpli o güne düşdüñiz? Bir emmasy bolmasa, beýle bolmal-a däl siz. Hökman çykaýmal-a, şunça ýylyň içinde bir gerçek. Çykypdyr-a honha, Magtymguly diýen ýaly, Kemine diýen ýaly läheň-läheň pyýadalar. Tama etmezce halk däl-ä bi! Indi näme boldy myňa? Näme boldy how, size? Aýdyň maňa dogrujaňzy» diýdi. Özem bir aýdyp, iki aýdybam goýmady. Öwran-öwran gaýtalady. Myhmanlar: «Aý bu wagt Gorkut aga sungatyň talabam, suratyň çekilişem üýtgedi. O-ol seň çeken suratlaryň ýaly suratlary bumat çekäýeniňde-de geçirenoklar. «Seň munyň köne stil» diýşip, al-petiňden alşyp durlar» diýen ýaly gümürtik gürrüňler bileb sypajak boldular welin: «Almazlar! Nämüçin alsynlar al-petiňden? Doñdur-da taşla meň prontda gören suratlarym ýaly suratlaryň birini. Demlerinem çykarybilmezler» diýip, Gorkut aga gaýtam öñküden beter öjükdi.

Şu gürrüň başlanaly bări bir gyzaryp, bir agaryp, bir pil ursaň yňyp gaýtjak çişgin böwet ýaly bokurdagyna çenli dolup oturan Hakberdi Halykow şondan soň: «Men-ä mundan artyk çydabilemok. Ýaryljak» diýýän ýaly, ilk-ä bir dodaklaryny titredip ýoldaşynyň yüzüne seretdi, soňam aýtjak sözünden utanýan ýaly, başyny aşak sallap, kellesini iki ýana ýaýkady.

Hamala, şeýtmese keçäniň üstüne gaçaýjak ýaly, egrelip duran ince burnunyň üstüne süýem barmagy bilen basyp goýberdi. Yhlas bilen bejerilen ter-gara sakgalyny, murtuny sypalady. Assyrynylyk bilen Gorkut aganyň çoýundan ýasalan ýaly garaýagyz ýüzüni, her biri altmyş baş ýyllyk ýol ýaly bir-birine goşulyşyp, uzalyşyp duran gasynlaryny içgin-içgin synlady. Üstünden sähranyň ysy gelip duran mährem goja: «Howwa, howwa! Ýeri, ýeri...» diýip gyssaberseň bolsa:

– ...Bu zatlaryň sebäbi, Gorkut aga, dogrusyny aýtsam, gaty düýpli... – diýip usullyk bilen gapa seretdi. – Umuman, ony aýdyp ýörmegem birhili... Aýtjagam däldim... Ýone... Görýän welin... Seň janköýerligiňem gaty aňyrdan ýaly. Beýle bolsa, bilseň ýagşy. – Hakberdiniň ýüzi ap-ak boldy. – Şu wagt toparlanyşyk diýip bir bela bar, Gorkut aga. Özem gaty biderek zat. Seň garaşýan gerçekleriňi edil aždarha ýaly ýuwdup ýatan zat, ana, şol. – Ol oturan ýerinde ykjamlandy. – Ine, gulak sal. Men saňa çintgäp bereýin bu zatlary. Her baş ýyldan bir gezek surat çekýänleriň gurultaýy bolýa. Şeýlemi? Ana, şonda haýsy topar köp bolsa üýşäge-de aralarynda birini başlyk saýlaýarlar. Howwamy. Ana, onsoň indiki gezege čenli büdür-südür etselerem, buýr-bulaşyk etselerem, näme etselerem, şolaryň edenleri geçip durandyr.

– Beh! Diýmek, onda, inerim, sungat etjek gerçege ýol ýok-da? Ÿapyk-da? Men onda ynhalekgin nähak garaşyp ýörün-dä?

– Şo zatlar aradan aýrylmasa ýol ýok, Gorkut aga.

– Beh! Nädip beýtjeg-aý sen ony? Meň göwnüme-hä, how, şü, özüň ökde bolsaň, hiç kim kär edip bilmek ýaly bolup dur. Bi, siziňki dagy ynhalekgin, göze görnüp duran zad-a, iner! Nädip seni nemetsinler onsoň olar?..

Hakberdi boýnuny süýndürip, bokurdagyny arçady.

– Men ine saňa düşündiräýerin onam. Mysal üçin sen sergä iş getirdiň. Howwamy? Ine, iň bir ýonekeýje mysal şü...

– Howwa...

– Howwa bolsa, Gorkut aga, sen indi diňle!.. Şol iş kabul edýän komissiýaň içindäkiler öz adamyň bolmasa, seň şol işiniň geçenok sergä. Düşdüñmi? Seň işiniň seredýän ýok o ýerde. Adyña, familiýaňa seredýärler. Özleriniňki bolmasaň, işiniň beýlesine öwürýäler-de gidiberýärler, «jort» atyşyp. Näceräk zehiniň ýanard öydýäň şoň her gezeginde? – Hakberdi edil şu wagtam işi geçmedik ýaly, sojap-sojap dem aldy. – Umuman, zehin ýanýa.

Muny eşidip, Gorkut aganyň özem birhili boldy.

– Dogrudyr, inerim, dogrudyr. Wah, wah, wah!.. Häýk...

– Ine, onsoň ussahana bermänem bir kösärlər. – Gorkut aga bir zat diýjek boldy welin, Hakberdi iki elinem daldalatdy. – Dur entek, Gorkut aga sen dur, Diňle meni... – Ol barmaklaryny büküp başlady. – Işläre ýeriň ýok. Çagalar ýatansoň çyrany ýakyp, gjeler ýatman edýänje işiň bolsa geçenok. Hä diý! Ýok, sen maňa hä diý! Däliredäýmezmi şo zatlar sähel beýnisi gowşak adamy? Ýone seň gerçegiň o zatlara-da çydaýa. Bir işini gaýtarsalar, indiki gezek ikini getirýä, garaz ol şeýdip, birine-de baş bermän, ýaňy bir çlenlige geçýä welin, «hany seň atyň ýeke çapyp gala alşyňy göreli, ýaman dyzmaçja görünýäň-le beýle» diýip, öñküdenem beter ýanap başlaýarlar. Oň üçinem nädýäler? Oň sungatyny kemsidýäler. Hut şol maksat bilenem bilgeşländen oň ýaryça-da ýok birini galdyryp ugrayalar. Şeýdibem bedew bilen çamany öñbarmaşaga goşýalar. Göz-görtele öñden barýan bedew aty görmezlige salýalar-da, ýene-de onuň tozanyna garylyp barýan çaman ýaba serpaý ýapýalar. «Hakyku sungat ine, şeýle bolmaly» diýüp gygyryşýalar.

Hakberdi şeý diýende, hut öz namysyna deglen ýaly, Gorkut aganyň ýüzi gyzyp gitdi.

– Halj bilyändir-ä, haýsynyň bedewdigini, haýsynyň çamandygyny. Aýlawda duranlaryň gözleri bagly däldir-ä.

– Dogry. Halk bilyär. Ýone köp ýyllar halkdan soraldymy o zatlar. Ahyrsoňunda baş sany adam çözýä o bedewiň ykbalyny. Olaram ýaňkylar. Halk bilmänem galýa. Halk çasyň ýüzüne sereden ýaly edýänem ana, şo zatlarda. Ygtyýary halka berseň bor. Onda bor... – Ol ojakdaky sönüp barýan ody gorjap goýberdi-de, azajyk yza süýşdi. – ...Ozaldanam otuz ýaşlarynda okuwy gutaryp gelen oglany şeýdip baş-on ýyl saklasaň kyrk ýasaýa. Başga merk gerekmi onsoň oña? Olam ahyr bir gün içiniň ýangyjyna oturyp ýaşyny hasaplaýa-da: «Galan höwesim-ä köýdi. Menem indi şularyň birine goşulaýyn-da, güzeranymy bir gowulaýyn. Öýumi bir düzedeyin. Il ýaly maşyn edineýin. Çagajyklarym ýetişýänçä harjy toplaýyn» diýen hyýala münýä. Ana, beýlekilere-de geregi şol. Garbap alýalar, bir ses bolsa peýda diýip. Şeýdibem o-da şolaryň biri bolup gidiberýä.

Howwa! Zootehnigiňiz hak aýdypdyr. Sundan soň bir üýtgesiklik bolaýmasa, häli-häzire çenli-hä şeýle... – Hakberdi birden pessaýlady. – Durgunlyk döwrüniň tragediýasy – Gorkut aga biziň munymyz. Tragediýa! Öz tragediýamyz. Şo zatlar poslatdy

bumat adamlaryň barysyny.

– Hakberdi hak aýdýa. Sungatyň çyn gürrüñini edýän azaldy o ýyllar ~ diýip, geleli bări geplemän oturandygy üçin daşyndan diýseň agras görünýän Ýagdy Nurnepesowam gözlerini szüp, daýaw göwresine gelişmeýän incejik sesi bilen jyňyldap başlady. – ...Iki adamyň başy çatylsa: «...haçan saýlaw boljak,.. kim saýlanjak,.. kim-kimiň tarapynda durjak... eýgerdermikä... eýgertmezmiňkä...» Ine, şu-da! Başga gürrüň ýok. Haýsyny gepletseňem dodaklaryny ýalaşyp: «Biz gowy. Olar erbet. Biz geçsek sungaty ösdürjek. Öñki-öñkülige ýol berjek-gä» diýışýäler. – Ol gurak ýuwdunyp, Hakberdä seretdi. – Saña-ha öñem aýdyp berdim öydýän şuny? – Hakberdi başyny atdy. – Gorkut aga, sen eşit şuny. Men saña öz oýnalşyym aýdyp bereýin. Geçen gezekki saýlawda ses berlişigiň öñ ýany ýaşuluraklarymyzyň biri ýanyma geldi-de: «Gel, senem bizlik bol. Soň saña kömek ederis. Eýderis-beýderis. Pylan ýerde sergiňi gurarys. Otkrytkaň çykardarys» diýip ýagly-ýagly sözler bilen eýläme bir geçdi, beýläme bir geçdi, hantamaçylygam, Gorkut aga ýaman zat, ahyry boýun etdi. Ine, onsoň menem ýalançy bolmajak bolup, çyz diýenlerini çyzyşdyryp otyryn welin, hälkiň özi spisoga galamam degirmän ýaşige oklady goýberiberdi. Agzym dagy uçuklaýdy şony görüp. Soň: «Bu nätdigiň boldy how seň? Ýa adam oýnajak bolýaňmy?» diýsem: «Aý, biz şeýtmesek bolanok. Bize seredýäler. Ýokardanam adam bar, gelşiksiz» diýip, kikir-kikir gülýä gaýtam. Gör ony: Kişin eli bilen ot gorsaýalar, Gorkut aga. Hakberdi ikimiz ýaly, ýaňy gelen oglanlaryň ýöwselräklerini kesewi edinýäler. Janym dagy ýanaýdy şo gezek. Ýone nätjek bir hapa bulaşansoň? Ine, onsoň şo gezek başlyg-a bir täzelenmedi, üstesine-de ýaňky ot gorsap ýöreniň özi ak guş boldy, menem «bulagaý» boldum galyberdim. Gol çekişlikde-de şeýdýäler. Seni öjükdirýäler-de, özleri bir gyrada galyberýäler. Onsoňam, ýeke men däl, olar ýaly oýnalýan. Başga-da kän... – Özünü üns bilen diňläp oturandyklaryna monça bolan Ýagdy dylmyldady. Gezegini aldyrmazlyk üçin hasam çalt gürledi. Burnuna salybrak süýjedip gepledı. – Onsoňam, ýaňky Hakberdiniň aýdyşyndanam beter, gybat, gürrüň, arza ýazyşlyk köpeldi. Edil sarygarynja ýaly, sungatyň içini köwýän zadyň birem şol. Aýdýan-a men, hiç işe eliň degenok. Käbirleri gabat gelen ýerlerinde: «...Bu günler nämäň üstünde işleýäň? Näme döredýäň?» diýmäge derek: «...Sen düýn pylanynyň öýüne barypsyň. Sen nä onuň biziň tarapdan

däldigini bileňokmy? Eger-de şolar bilen gatnaşjak bolsaň, biziň bilen araňy kes» diýip, edil dil bilmez çagaň gürrüňi ýaly, pes-pes gürrüňler edýäler. Gowy gylyklaryny ösdürmäge derek, iň bir nadam gylyklaryny ösdürýäler. Özlerem önde baryjy intelligensiýanyň wekilleri. Hudožnil atlary ba. Birekbirek bilen dagy, ynansaň, Gorkut aga, ne-hä gatnaşyk bar, ne-de baryş-geliş. Ana, seň uly-uly işler hantama bolup ýören adamlaryň bolup ýörüşleri. Garasaý, bizde şü, işden, döredijilikden başga näme diýseň bar şu wagt. Ýagdaý erbet, düzediläýmese. – Ýagdy Nurnepesow aglaýarly göründi. – Watanyň uly-uly problemalary hakynda oýlanmal-a biz dagy... Biri-birimiziň aýagy myzdan asylyşyp ýörşümize o zatlara elimizem ýetenok how! Utanç şu zatlar bize!

Gorkut aga lasyrdap duran mis tüñçäni otdan aldy-da, «demlesene, iner şuny» diýip, Hakberdiniň öňüne süýşürdi. Gapdalyn da ýatan çayhantanam eline tutdurdy. Içini hümledip, ýok aýagy nyň ýerini gaşady. (Dabanyny gaşadygy bolmaly.) Gaşlaryny çytdy. Ahyram usullyk bilen başyny galdyrdy-da, howlukman gürläp başlady:

– Görýän welin, inerler, siziň munyňyz, ynhalekgin, biziň sowhozymyzyň birwagtardaky kolhoz döwründäkisine meñzäpdir. Men, ine, şondan bir tımsaljyk aýdyp bereýin welin, ýürejigiňize jüňk bolaýar. Biler bolsaňyz ine, biziň şu sowhozymyz öň kolhozdy. Başlygam, ynhalekgin, siziňki ýaly saýlawlydy. Obamyz urşuň yz ýanlary başga bir oba bilen birleşipdir-de, başlyk haýsy obadan saýlansa, indiki ýylyň hasabatyna çenli beýleki obaň adamlary ähli işlerini goýup, şol başlygyň garşysyna iş gorerdiler. Her gezek goýlan başlygyň özem bitaraplygy saklap, akyllı-başly hereket ediberenokdy-da, ynhalekgin, ur-tut özünüňkiler bilen bolubererdi. A-how, ynansaň toýlarda, tomgularda dagy obaň ýetginjeklerine çenli gyzyl ýumruga girişerdiler-ä, «sen ol obadan-da, men bu obadan» bolşup. Bu ýagdaýdan halysizar bolan raýon ýolbaşçylary başlygy başga bir obadan getirip goýdular welin, ynhalekgin, «gurt gören itiň agzy biriger» diýen ýaly, ur-tut iki obaň adamam birikdi-de, «küren obaň içinden başlyk saýlara ýekeje adam tapylmanmy» diýsip, ýaňky daşdan getirileniň garşysyna işläp başladylar. So ýagdaý, iniler, ynansaňyz, ynhalekgin, tä obany sowhoza öwürýänçäler dowam etdi. Agzalalygyň derdinden obaň hal-ýagdaýy çökdi gitdi. Ine, sowhoz bolup saýlaw galdam welin, barsynyň gulagy-

burny kesilen ýaly bolaýdy. Ynhalekgin, her kim öz işi bilen garabaşynagaý. Başlyk aýyrjak, başlyk goýjak aladalary ýok. Şondan bäreň obaň ýagdaýlaram gowulaşdy. Gurplandyrlaram. Agyzlary birigensoň köp hojalyklardan öňe-de gitdiler. Meň diýjek bolýan zadym, kösekler, ynhalekgin, birentegine ygtyýar berseň etegini başyna büräýyändir. Şonam ýatdan çykarmaň. Elbetde, bu ýerde pähim-paýhas, arkalaşyk iki taraplaýyn gerek. Ýolbaşcam işleyän adamyň gadyryny bilmeli. Aýdyşyňza görä, inerler, siziň sungatyňzam edil biziň sowhozymyzyň kolhoz döwründäkisi ýaly bolupdyr. Yöne sungat kolhoz däldir, bergisini geçäge-de, sowhoza öwüräýer ýaly. Ynhalekgin, ony galdyrjagam, galdyrmalam siziň özüňiz. «Gadyrymy bilenoklar, gysýalar, gowurýalar, ýüz berenoklar, pul berenoklar» diýip, eliňizi işden sowadyşyp ýörseňiz, onda ýüregiňde oduň az boldugydyr. Bäs manadyň, apbasý ýaly demriň aladadyny etmäňde, ynhalekgin, halkyň, sungatyň aladasyny ediň! Men ana, şolar ýaly gerçeklere garaşýan.

Gorkut aganyň täzeden sürnüp ugranyny görüp, Hakberdi aljyrady. Yöne ýan beresi gelmedi. Oturan ýerinde oýkanjyrady. Dyzynyň aşagyndaky ýassygy alyp bagryna basdy.

– Onyñyz-a dogry welin... Yöne... Neme-dä... Güzeranam gerek-dä. Adam pahyryňky ahyr şoňa baraýýa-da... Şo-da barsyny etdirýän.

– Güzeranyň gürrüni däl, bi seň edip oturan gürrüňleriň – diýende Gorkut aganyň gözleri ýanyp gitdi. Nebsi – şeýtanyň gürrüni bi. Nebis diýlen zat, inerim, biler bolsaň, ömürboýy gapdalyňdan galman, haltyldap gelýän ýagyr eşekdir. Mahal-mahal haýbat atyp, eliň tersi bilen burnuna kakyp durmasaň, dert azar öňüne geçjek bolup durandyr. Oň ugruna gitseň bolmaz. Pulam, adam, abraýam, hemmesem seni özi tapar, inerim, sandygyň düzüw tutup işläberseň. Hiý, halkyň Magtymgula «şahyr» diýip, Şüküre «bagşy» diýip dakan ady ýalam bir at bormy? – Bir zat ýadyna düşen ýaly, Gorkut aga başyny galdyryp tüýnuge seretdi. Tahýasyny maňlaýyna süýşürip, uç-gyraksyz asmanyň ýüzündäki lowurdaşyp duran ýyldziylary, ojakdaky otdan göterilip, bir ýerlerde ýitip gidýän uçgunlary synlady. Birdenem: «heh» edip güldi-de, Hakberdiniň ýüzüne seretdi. Arada Aşgabatdan üç-dört sany kinoçy geldi. Ana, şolaryň biri näme diýýä diýsene? «Maňa – diýýä, – ynhalekgin, at berenoklar diýýä. Oçurym geldem welin, saklap ýörler» diýýä. Ahow iner! Bi, gurbanyň bolaýyn çöregiň ocur bolanyny bilýäs, kükürdiň, gandyň ocur bolanyny bilýäs, ýone bi ada, abraýa oçura

durulýanyny biz-ä, ynhalekgin, sondan eşitdik. Aslynda adamlary zaýalanam şo zatlarmyka diýyän men-ä. Hä? Ynhalekgin, pulam berjekgä, baýragam berjek-gä, Magtymguly ýaly özüñizden joşup işleseňiz-ä işläň, işlemeseňizem ters işläň diýäýsen nädäýerkä şulaň birentegi? – Ol dikeldi-de, myhmanlaryň yüzüne ýeke-ýeke ciňerildi. – Size inerim, «orda keseli» degipdir. Yaňky toparlanşyk diýyäniňiz ol bir gezip ýören ordadır ol. Gelegurtlar ordasydyr. Üýşüp almak diýlen zat, inerim, möjek hünäridir. Ýekelikde alyp bilmejegiňe gözüň ýetse, ynhalekgin möjegem sürä orda bolup çözýandy. Meň nesihatymy alsaňyz-a, olar ýaly orda goşuljagam bolmaň-da, işläberiň. Tüweleme, başyňz ýaş. Güýjüňiz ba. Kuwwatyňz ba. Orda bolup almanyňyzda bolmajak bolsa, bolmaýsyn. Barybir bolmazam. Ondan-a gelin-de, maňa çoluk bolaýyň, hiç kime zyýanyňz degmez ýaly. Özünde goruň bolmasa, agaň başlyk bolanda-da, ataň başlyk bolanda-da bolmaz. Kör goýun ýaly, ynhalekgin, o topara tarap bir ylgarsyň, bu topara tarap bir ylgarsyň, ahyram orta ýolda daljygyp galarsyň. Bitiren goşuň bolmaz. Saýlan ýoluňz, inerler, gaty kyn ýoldur. Edil dag ýeriniň ýodasy ýaly uçutly, geçitli, kötel ýoldur. O ýollardan, ynhalekgin, men-men diýen erkeklerem, arwanalaram geçirip bilyän däldir. Ondan diňe iner geçirändir. Iner boluň, iniler, o ýola düşeniňizden soň. Siz, ine, ertirden bări zeýrenišip otyrsyňz, «sungata ýol ýok, gerçäge ýol ýok» diýip. Ine, men sizden bir zat sorajak: Sungat etdiňizmi özüňiz? Gerçek bolubildiňizmi? Eger-de ertir bir edenliräk biri başlyk bolaga-da: «Hany kimde ykrat edilmän ýatan iş bar? Kimde päsgelçilik zerarly geçmän ýatan tutumly iş bar bolsa getirsin. Men kömek etjek. Arka durjak» diýse, ynhalekgin, gymmatbahaly öý goşlaryňzdan, münýän maşynlaryňzdan, pul goýyan kinişgäňizden başga görkezere zadyňz bamý? Hä? Siz maňa ine, şony aýdyň! Bamý? Ýokmy? Onda geplemäň! Kime aňsat bolandyr öýdýäňiz? Şo-ol, sekiz ýüz ýyl bări, müň ýyl bări ýaşap gelýän suratlary çeken adamlara aňsat bolandyr öýdýäňizmi? Ya maňa aňsat bolandyr öýdýäňizmi şu súrini halal saklamak? Käbir çopanlar ýaly ada, pula kowalaşyp, perme bilen, başlyk bilen, ýagly-ýagly omaçalar gemrişip, howaýy kagylaryna gol çekisiň, ýalan-ýaşryk sanlar bilen döwleti aldaberen bolsam, ynhalekgin, menem birwagtlar geroy bolaýmalydym, birentekleri ýaly. – Gorkut aga gaýşarylyp kükregini oda gerdi. – Etmedim-ä men şony! Etmedimem,

etdirmedimem. Sesimiň ýetýän ýerine haram ýokduran däldirin, inerlerim men. Ýa pylanymy doljak bolup sürimi syzyka* etdiren däldirin. – Ol ýygynakda ses berýän ýaly elini galdyrdy. – Ine, indi birküç ýyl bări hökümét ak haýsy, gara haýsy, birujundan seljerip ugrady welin, ynhalekgin, kimiň-kimdigi belli boldy duruberdi. Hak-hak boldy, nähak-nähak boldy. Honha, indi «Hakyky geroý Gorkut aga ekeni» diýşip, gören ýerlerinde meni öwüp ýörler. Syzykaň derdinden baganalarnyň hilini zaýalan çopanlaram indi gelip menden tohumlyk mal alyp gidýärler. – Gorkut aga uludan bir demini aldy. – Meň diýjek bolýan zadym, inerler, iner ýaly sörtük şemala döş gerip durmany başarsaň, kynçylykdan gorkmasaň, ahyrsoñunda seňki dogry bolup çykaýmalydyr. Gadryň bu gün bilinmese ertir bilinäýmelidir. Hökman, yhlasyňa görä miwejigi bolaýmalydyr. Siz bolsaňız «pul» diýdiňiz, «güzeran» diýdiňiz, ýok gepleri tapdyňyz. Her ýylyňza segsen müň manat berenlerinde bir çekibiljekmi siz şo meň gören suratlarym ýaly suratlary? Siz ana, şony aýdyň maňa!.. O-ol, mynny-mynnylaryňza men ynanjak-gä. Yöne indi «iner azalypdyr» diýseňiz, ine, onyňza «hä» diýjek. «Biziň bu omalak-çomalaklarymyza baş bermän başyny alyp çykjak, edil dagdan sil gelen ýaly bir çyrpynanda sungaty dünýälik derejesine göteribiljek gerçek entek döräberenok» diýseňiz, ynhalekgin, onyňza «hä» diýjek... Sana kowalaşyp, sungatam näderejede syzyka etdik, diýseňiz, «hä» diýjek...
...Gürrüñcilik uzaga çekdi.

Myhmanlar ýyljak ýorganyň içine girip ymyzganyberensoňlaram, edilen gürrünlere golaýrak düýşleriň birýan çetinden giriberensoňlaram Gorkut aganyň pähim-paýhaslardan, öwüt-nesihatlardan doly gep-gürrüňleri gulaklaryna geldi durdy.

Yöne her niçik hem bolsa, telim ýyl bări tüýlerine siňip, süýeklerini mäjum eden endik ýene-de öz hökümini ýöretti. Hä diýmän olar özleriniň bu ýere nämüçin, näme maksat bilen gelendiklerinem unutdylar-da, gurultaýda kimiň başlyk saýlanjakdygy barada oýlandylar.

Şol oýlar bilenem ukladylar.

Ertesi her näçe ir turandyrys öýtselerem, ukudan oýanyşlary ýaly, Gorkut aganyň düşeginiň boşdugyny, görüp, gaty geň galdylar. Öýden ylgap çykdylar-da, gara öýüň arka ýüzündäki beýik depä dyrmaşyp, daş-töwerege ser saldylar. Ho-ol, aňyrrakdaky agaryp görünýän ak alaňyň yüzünden ýörmeleşip barýan goýunlara, ineriň üstünde gabarylyp oturan ýerinden

düýnküsindenem haýbatly ses bilen käte bir: «Hä-äýt!» diýip oturan Gorkut aga gözleri düşendenem, irräk turup onuň bilen hoşlaşmaga-da ýetişmändikleri üçin gynandylar. Göwünlerine bolmasa, Gorkut aga: «Bu bolşuňyz bilen siz olýänçäm gözlerimi ýolda goýarsyñyz! Köp ýatýaňyz! Köp gepleýäňiz! Gybat edýäňiz! İş bilen seriňiz ýok! Baryň, gidiň! Gelsin-gelsin, gerçeklerim gelsin!» diýip, haýbat atýan ýaly, käýinýän ýaly bolup göründi.

Onuň entek-enteklerem ençeme jahyllara gaýra dur diýjek kuwwatly sesi daşlaşdygy saýam, düýnki giden tarapyndan temegini taýzardyp gelýän şo-ol, burny gara gök eşek göründi. Uzyn gulaklaryny üşerdip gelşine ol her gezek Gorkut aganyň «Hä-äýt!» diýýän sesi çykandan çalarak bir säginen ýaly edýärdi-de, ýene-de usullyk bilen bärligine tarap, sagylýan sygryň öñündäki «taýyn aşa» tarap süýşýärdi.

Muny görüp hudožnik Hakberdi Halykow edil Gorkut aganyň öz edişi ýaly: «Hä-äýt!» diýip, sesinde baryny edip gygyrdu. Emma eşek oňa barmysyňam diýmedi. Soň Ýagdy Nurnepesow gygyrdu. Eşek onda-da üns bermedi. Şondan soň olaryň ikisem edil haraý isleýän ýaly, «ýalt» edişip, Gorkut aganyň giden tarapyna seredişdiler.

Juma HUDAÝGULYÝEW.

«Edebiýat we sungat» gazeti, ýanwar. 1987. Hekayalar